Р Е Ц Е Н З И Я

от Проф. д-р Минко Стоев Хаджийски, ВТУ „ Св.Св. Кирил и Методий” на дисертационния труд на **Анар Бакытжановна Валиева** на тема „**Психологически и социални фактори, влияещи върху имиджа на жената ръководител”,** представен за придобиване на образователна и научна степен „доктор по психология”, по научна специалност „3.2. Психология”

Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

В последните две десетилетия настъпиха значителни промени в целия обществено-политически и стопански живот на страните от т.н. „социалистически лагер”. Смяната на системата доведе до промяна на редица обществени отношения. Това се отрази пряко или косвено върху участието на жените в различни аспекти на управлението. От символично и представително това участие става все по-реално и зависещо от техните личностни качества, които се проявяват в дейността, но също така съществуват в обществената представа, относително самостоятелно. Понятието „имидж” отразява тъкмо тази представа, която влияе в много отношения и дори определя успеха на ръководството и личната кариера. Казахстан е страна, където участието на жените като ръководители е зависимо от редица социалнопсихологически фактори като: традиция, остатъчен „социалистически” манталитет и тенденция на модерност в условията на все по-налагаща се глобализация. Това поставя успеха на управленската им изява в зависимост от редица обективни и субективни фактори и обстоятелства. Имиджът очевидно е един от тях. Като външна представа за личността, той се формира спонтанно или целенасочено в зависимост от редица социални и психологически фактори, които трябва да се познават, както от тези, които го създават, така и от тези ,които обслужва. В този смисъл следва да се търси актуалната значимост на представения научен проблем на докторантката Валиева.

Оценка на научно-приложните резултати и приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и пет приложения. Общият обем е 170 страници /с приложенията/. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени

конкретни изводи. Основният текст съдържа 8 таблици и 3 фигури. Списъкът с използваната литература се състои от 224 заглавия 210 на кирилица и 14 на латиница.

В **Увода** се дава общата постановка на дисертацията, в това число авторското виждане за актуалността и значимостта за теорията и социалната практика на проблема. Прави се преглед на неговото научно третиране предимно в руско езичната литература. Правилно се отбелязва недостатъчната разработеност на въпроса за социалните и психологически фактори, които влияят върху имиджа. Конкретно и ясно са посочени обекта, предмета, целта и задачите на дисертационния труд. Изтъкната е методологичната основа и методика на изследване. Посочени са съществуващите ограничения.

В **Първата** глава „Явлението „имидж” като научен проблем в психологията” се прави обстоен преглед на понятието. Същото е разгледано исторически от времето на Макиавели до сега, включително съдържанието, което се влага в него в зависимост от изследователските позиции и цели. Показани са социологическите и психологически съдържателни аспекти, видовете имидж, и типичните определения. Определено може да се каже, че авторката има широка и задълбочена представа, която излага систематично и компетентно, позовавайки се на достатъчно литературни източници. Това личи най-вече при анализа на самото понятие от позициите на различни подходи, правилно определени като психологически. Тук следва да се отбележи представеността на имиджа, като многопластово и многоаспектно явление, което може да се разглежда от различни психологически ракурси, всички достатъчно състоятелни и допълващи се.

В третия параграф на главата авторката прави преход от общото понятие за имидж към психологията на имиджа на жената ръководител. Това естествено се свързва с един значително по-широк поглед, включващ джендърни сравнения с мъжете в актуалната, включително в Казахстан социално-икономическа, психологическа и политическа ситуация. В този смисъл заслужава да се отбележат такива изводи като : страха от успешната компетентна жена и социалната неприязън, сравняването според критерии от „мъжки” черти, ниската представеност на жените в бизнес- мениджмънта, влиянието на полово-ролевите стереотипи. Важен от гледна точка на темата е изводът за промените в традиционната социо-културната среда по отношение на жените ръководители, което

допълнително аргументира значението на имижа.

Втората глава „ Джендърни различия и стереотипи, влияещи на имиджа” се състои от две части. Първата в теоретичен план разглежда факторите, които обуславят имиджа въобще и в частност на жената – ръководител. Като изхожда от анализ на самото понятие, авторката се спира на такива акценти, които представляват психологическите основи на формирането и управлението на имиджа. В този план следва да се отбележат няколко неща:

- Имиджът като съвкупност от реални и въображаеми /приписвани /качества, като синтетичен образ и като маска, образ заместващ реалния обект;
- Влиянието на стереотипа, като резултат на ограничените познавателни възможности. Разбирането на манипулативният му потенциал и ролята на предубежденията. Съчетаването с прототипа и архетипа при формиране на образа;
- Различията между мъжки и женски образ в стереотипизираната психологическа представа.

Вторият параграф на главата „Възможности за емпирично изледване на имиджа на жените и мъжете ръководители” представлява сравнително изследване на имиджни характеристики на ръководители мъже и жени, разделени в две групи - ръководители и успешни ръководители. Изведени са желателните такива, както и необслужващи добрия имидж. За целта авторката използва 10 факторна методика „ Психосемнтическа оценка на личностния имидж”на Е.Петрова. Обработката на получените резултати дава възможност за изводи, а именно:

- Различие в имиджовите характеристики на мъжа-ръководител и жената-ръководител, като на мъжа се приписват лидерски качества, отговорност, силен характер, увереност, а на жените – привлекателност и откритост;
- Сходство в сереотипния имидж на успешните ръководители жени и мъже с имиджа на успешния ръководител, но и различия по някои имиджови черти. Така например на успешния ръководител мъж съответства имидж на високостатусен и високоавторитетен по фактора „Статус” и среднозначим, и да по фактора „Значимост”;
- Имиджът на успешната жена ръководител е повлиян от джендърен стереотип, свързан с качества на мъжественост.

Третата глава „ Емпиричен модел на изследване на психологическите и социални фактори, които влияят на имиджа на жената ръководител” представя опита на авторката да се направи проверка на емпиричния модел, използван при провеждането на процедура за експертна оценка на имиджа на жената-ръководител от малкия и среден бизнес.

В първия параграф „Цели, задачи и хипотези на емпиричното изследване” е дадена постановката на изследването, включително научно-изследователски и организационни задачи, както и е определена авторската хипотеза, която е свързана с допускането за съществуваща разлика между руския и казахстанския имидж на успешната жена ръководител.

Представени са методики, които се подразбират като основни, като „Оценки на образуващите имиджа професионални и личностни качества на ръководителите» на Ю.В. Андреева и „«Оценки на сензорните възприятия на имиджите на руководителите» на Ю.В.Андреевой, ”Факторно-графическата оценка на имиджа” е въведена от Е. А. Петрова, както и „Оценки на стилистичните образуващи имиджа качества на руководителите” „Методиката на С. Бем за маскулинност и андрогинност” и Независими експертни оценки. Успоредно с тяхното съобщаване се дават и получени резултати.

Вторият параграф **„**Методики на изследването” показва според авторовата заявка „резултати, разчети на изследване по тестови модификации и методики на водещи руски учени в областта на психологията, имиджелогията, специализирани за оценка на имиджа на ръководителя”. Включени са голям брой -12 специализирани методики и психологически инструменти, като на някои е посочена целта в контекста на изследването.

Третият параграф „Интерпретация на получените резултати” дава представа за резултатите от емпиричното изследване. В него са изведени имиджни характеристиките на успешната жена ръководител според три фактора: „статуси”,”оценки” и „значимост”. В процентно съотношение между 30-40% от изследваната група се сочи наличието на такива качества като: привлекателност, увереност в себе си, авторитетност, отговорност, професионализъм, външен изглед.

Прави се заключение за потвърждавенето на хипотезата за за различията между руския и казахстанския имидж на успешната жена ръководител.

В изводите към главата се показват още установени характеристики и

зависимости на имиджа на разглежданата категория, получени от прилагането на различните методики. Това са : средна удовлетвореност от самореализацията, висока комуникативност, упоритост, прагматичност, социално-психологическа смелост, висока взискателност към себе си, отговорност, ориентация към външните реални обстоятелства», висок поведенчески самоконтрол, социална репутация, ниско ниво на тревожност.

В **заключението** се правят обобщени изводи по темата на дисертацията, основно свързани с качествата на жената ръководител, нейното социално и имиджово възприемане, разликите с мъжа, съвпаденията и различията с обществения стереотип. В практически план се прави извод за извод за необходимостта от разработване и внедряване на програми за кариерно издигане на жените-управленци, които ще способстват за тяхното формиране и реализация.

Приносните моменти на разработката са посочени от авторката в седем пункта. Същите са значими и адекватни на социалната ситуация и нейните психологически отражения в общата тема на разглеждания проблем.

Добро впечатление прави твърде солидното /15 бр./ представяне на докторантката с публикации във връзка с темата на дисертацията.

Критични бележки

По съществени моменти на дисертационния труд няма значими бележки. Забелязва се известно несъответствие между заглавието на § 2 на Втора глава и неговото съдържание.

Заключение

В заключение намирам, че дисертационният труд на Анар Бакытжановна Валиева отговаря на изискванията за придобиване на науката и образователна степен „ доктор по психология” и препоръчвам на уважаемото жури нейното присъждане.

27.10. 2017 г. ПОДПИС:

/ Минко Хаджийски/